

ROMÂNIA DE LA 1859 LA 1914. MODELE ÎN STRATEGIA MODERNIZĂRII

Gheorghe Iacob*

Abstract: *Organized, intensive and extensive modernization of Romania started after 1859 and soared after 1878. The new states in the east and south-east of Europe had to decide which model to follow in terms of geopolitics, economics, culture, military organization etc. In the following, we will detail these perspectives in an attempt to outline these models.*

Regardless of stage, moment, pressure, or models, Romania grew constantly. Romanian society took shape gradually, combining influences from both France and Germany. The increments of this growth vary from one stage to another both qualitatively and quantitatively. The result was a Western model of development peppered with features of European periphery and Orientalism.

It is our belief that the modernization of Romania represents a significant reality as this country's society undoubtedly grew in every aspect. The level of modernization must be carefully assessed in its context (internal and external) for each domain separately.

Keywords: Romania, modernization, strategic models, backwardness, European periphery.

Modernizarea organizată, intensă și „desfășurată” a României a început după 1859 și mai ales după 1878. Statele noi, din estul și sud-estul Europei, aveau de ales o alternativă din multiple direcții (geopolitică, economică, culturală, militară ș.a.). Vom urmări, pentru stabilirea unor trăsături, aceste prime perspective enumerate.

În final, vom încerca să răspundem la întrebarea dacă modernizarea a fost un succes sau un eșec.

Perspectiva geopolitică

Fiind o perioadă de peste o jumătate de veac, nu se pot stabili trăsături generale, pentru că au fost momente „de ruptură” în relațiile internaționale. Spre exemplu, modelul și sprijinul – mai mult moral – la 1848 a întărit o simpatie pentru Paris, unde studiasse o mare parte din elită, simpatie consolidată în perioada luptei pentru Unire, în care implicarea lui Napoleon al III-lea a fost decisivă. Prusia, luptând pentru același obiectiv, crearea unui stat național, a sprijinit Unirea. Dar alegerea „modelului” – între cel francez, centralizat, și cel prusac, federativ – a fost tranșată fără dezbateri. Nu putem realiza aici o discuție referitoare la cauze, argumente pro și contra, efecte până astăzi etc.

---

* Prof. univ., dr., Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași; e-mail: iac@uiaic.ro
„Anuarul Institutului de Istorie «G. Barițiu». Series Historica”, tom LXI, 2022,
Supliment nr. 2, p. 11-22.

Concluzionăm că statul organizat de Alexandru Ioan Cuza în șapte ani a fost după modelul francez. O singură observație: un model federativ, dorit de o bună parte a elitei din Moldova, putea pune în pericol Unirea, din cauza acțiunii imperiilor vecine.

Un moment important a fost venirea lui Carol I pe tronul României, acțiune sprijinită atât de Franța, cât și de Prusia, din motive diferite. Carol I nu a putut schimba coordonatele unui stat centralizat stabilit în domnia lui Alexandru Ioan Cuza. Nici nu a dorit-o. A se vedea atitudinea sa față de solicitările elitei de la Iași¹. La fel, războiul franco-prusac din anii 1870-1871 a fost dramatic pentru România. Opinia publică era pentru Franța, Carol I era, totuși, ofițer prusac și nu putea uita acest lucru. Așa se explică manifestațiile stradale anticarliste, republica de la Ploiești, tentativa de abdicare a Principelui.

Războiul ruso-turc, devenit ruso-româno-turc (cel puțin în istoriografia română), din 1877-1878 și apoi Congresul de Pace de la Berlin a fost un nou moment de încercare pentru orientarea în politica externă a României. Am fost aliați cu Rusia, care ne-a trădat și amenințat cu ocupația militară, iar Germania ne-a umilit cu amânarea recunoașterii independenței, pentru că România trebuia să aibă o perioadă „de penitență”, în gândirea lui Bismarck, la care s-au raliat Franța și Anglia.

A urmat criza Dunării, care acutizează relațiile cu Austro-Ungaria, aliata Germaniei, dar sprijinită – paradoxal ? – de Franța².

Și, totuși, în anul 1883, România adera la Tripla Alianță. De ce ? Pentru că era izolată, amenințată de Rusia, părăsită de Franța – care încerca să redevină un „actor” principal pe arena internațională și nu o interesa soarta statelor mici – și pentru că Germania – și la insistența Regelui Carol I – părea să ne ofere cele mai serioase garanții economice, politice și militare.

Deși tratatul din 1883, reînnoit în mai multe rânduri, putea părea nefiresc – în condițiile în care Austro-Ungaria stăpânea, asupra, deznaționaliza programatic milioane de români, cu care Bucureștiul se declara solidar și îi sprijinea direct sau indirect –, a asigurat un climat de siguranță în relațiile internaționale și, mai ales, încrederea capitalului străin, care a venit în România, știind că o garantează Germania. Tratatul nu era public (ca toate tratatele semnate până la Conferința de pace de la Paris din 1919-1920), dar toată lumea informată/interesată știa că există ...

O noua etapă³, decisivă, în care România a trebuit să aleagă orientarea în politica externă, a fost la începutul secolului al XX-lea. Constituirea Antantei (1904; 1907), anexarea Bosniei și Herțegovinei de către Austro-Ungaria (1908),

---

¹ *Iași – memoria unei capitale*, coord.: Gheorghe Iacob, ediția a II-a, Iași, 2018, p. 130-137.

² Vezi pe larg Vasile Cristian, *Politica externă a României independente (1878-1914)*, în vol. *** *Istoria Românilor*, vol. VII, tom 2: *De la Independență la Marea Unire (1878-1918)*, coord.: Gheorghe Platon, București, 2003, p. 223-240.

³ *Ibidem*, p. 273-289.

proclamarea Regatului bulgar (1908), războaiele balcanice (1912-1913) marchează acești ani. Este o adevărată „competiție” între Antanta și Puterile Centrale pentru a avea sprijinul României, având în vedere poziția sa strategică. Diplomațiile Franței și Rusiei au fost deosebit de active; Austro-Ungaria prefera să sprijine Bulgaria, pentru a slăbi și amenința Serbia. În acest context, România și-a intensificat ajutorul moral, material și diplomatic pentru românii din Transilvania, pentru aromânii balcanici, susținând echilibrul politico-teritorial din sud-estul Europei. Îndepărtarea de Tripla Alianță devenise iminentă.

Perspectiva economică

Ne-am oprit la patru „repere”: înființarea BNR; comerțul exterior; capitalul străin; împrumuturi externe.

Înființarea BNR⁴. Proiectul unei Bănci Naționale a fost propus încă din timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza. Abia după cucerirea independenței s-au creat condițiile pentru finalizarea sa. Sintetizând, BNR a fost organizată, din punct de vedere juridic (regulamente etc.), după modelul Băncii Belgiei, iar tehnic s-a apelat la sprijinul Franței (tipărirea primelor bancnote, organizarea unei imprimerii proprii etc.).

Oferim doar câteva informații – concludente – din cronologia primului an de funcționare.

„Inițiatorii proiectului de lege mai arată că întregul sistem al organizării și administrării BNR, atât principiile constitutive, cât și mecanismul funcționării ei, au fost luate din legea organică a Băncii Naționale a Belgiei”⁵. În procesul-verbal nr. 1, din 24 iulie 1880, „se dă citire raportului trimis de Eugeniu Carada, aflat la Paris, prin care acesta solicita autorizația de a comanda materialul tipografic necesar imprimeriei Băncii. Consiliul încuviințează comanda și îl autorizează pe Carada să-și continue în străinătate misiunea sa de supraveghere a confecționării biletelor de bancă, a cecurilor, precum și a titlurilor nominative la purtător”⁶.

Iar după începerea operațiunilor, la 1 decembrie 1880: „Contabilitatea generală a Băncii este organizată, după modelul contabilității Băncii Franței, de Theodor Ștefănescu”⁷.

Comerțul exterior. Comerțul reprezintă, indiscutabil, un reper semnificativ pentru evoluția social-economică a unei țări. Acesta devine cu atât mai important când este vorba de o țară aflată în plin proces de modernizare. Este cazul

---

⁴ Mihaela Tone, Cristian Păunescu, *Istoria Băncii Naționale a României*, vol. I (1880-1914), București, 2005.

⁵ *Ibidem*, p. 11.

⁶ *Ibidem*, p. 16.

⁷ *Ibidem*, p. 24.

României în perioada cuprinsă între domnia lui Al.I. Cuza și Al Doilea Război Mondial. Nu credem că mai trebuie demonstrat⁸ că, în a doua jumătate a secolului XIX și primele patru decenii ale secolului XX, România a făcut pași importanți în procesul de integrare între țările civilizate ale Europei. A doua conflagrație mondială a întrerupt o evoluție care ar fi dus țara noastră undeva spre mijlocul unui „clasament” al țărilor europene – având în vedere criteriile unanim admise pentru ceea ce înseamnă civilizație europeană.

Bibliografia pentru această temă este relativ bogată, cuprinzând lucrări publicate până la Al Doilea Război Mondial⁹, în deceniile V-IX¹⁰ și după 1990¹¹.

În intervenția noastră ne-am propus evidențierea unor etape, constante și schimbări în relațiile comerciale ale României, apoi stabilirea locului Franței în grupul de parteneri comerciali, explicarea acestui rol în comparație cu alte țări și mai ales cu Germania.

Vom realiza o „radiografie” în evoluția comerțului exterior al României în această perioadă. Astfel, între anii 1861-1865, principalii parteneri la export erau¹²: Turcia (56.614.241 lei); Austria (22.878.523 lei); Franța (14.434.137 lei); Anglia (9.886.094 lei); Italia (5.972.385 lei); alte țări (7.444.799 lei).

În aceeași perioadă, *importul* avea următoarea structură¹³: Austria (33.790.449 lei); Anglia (11.684.090 lei); Turcia (10.056.406 lei); Franța (8.832.751 lei); Rusia (3.755.481 lei); Italia (437.055 lei); alte țări, inclusiv Germania, (1.509.909 lei).

Franța se situa pe pozițiile 3-4 între partenerii comerciali ai României, la o distanță semnificativă – din punct de vedere valoric – de Turcia (la export) și Austria (la import). Explicația se află în relațiile economice tradiționale ale Principatelor Române cu Turcia – puterea suzerană – și Austria, stat vecin, având o economie complementară, care acoperea necesitățile de produse industriale.

⁸ Vezi pe larg, Gheorghe Iacob, *Modernizare – Europeanism. România de la Cuza Vodă la Carol al II-lea*, vol. I, Iași, 1995.

⁹ I.N. Angelescu, *L'évolution du commerce extérieur de la Roumanie*, Bucarest, 1914; C.I. Băicoianu, *Istoria politicii noastre vamale și comerciale de la Regulamentul organic și până în prezent*, vol. I, partea I și II, București, 1914; V. Madgearu, *Evoluția economiei românești după războiul mondial*, București, 1940.

¹⁰ Virgil Axenciuc, I. Tiberian, *Premise economice ale formării statului național unitar român*, București, 1979; C. Bușe, *Comerțul exterior prin Galați sub regim de port franc (1837-1883)*, București, 1976; Paul Cernovodeanu, *Relațiile comerciale româno-engleze în contextul politicii orientale a Marii Britanii (1803-1878)*, Cluj-Napoca, 1986.

¹¹ Gheorghe Iacob, *Economia României (1859-1939). Fapte, Legi, Idei*, Iași, 1996; Maria Mureșan, *Istoria economiei. Epoca modernă și contemporană*, București, 1995; *Istoria comerțului exterior și a politicii comerciale românești*, coord.: N.C. Sută; Gabriela Drăgan, Maria Mureșan, Sultana Sută-Selejan, București, 1998 [înfr.: *Istoria comerțului exterior ...*].

¹² C.I. Băicoianu, *op. cit.*, partea I, p. 67.

¹³ *Ibidem*, p. 75.

După două decenii, între anii 1881-1885, *exportul*¹⁴ României avea următoarea structură: Anglia – 83,07 mil. lei = 36,62%; Austro-Ungaria – 74,50 mil. lei = 33,47%; Franța – 18,83 mil. lei = 8,53%; Turcia – 11,41 mil. lei = 5,17%; Germania – 3,07 mil. lei = 1,39%.

La *import*¹⁵, situația se prezenta astfel: Austro-Ungaria – 134,80 mil. lei = 45,94%; Anglia – 56,94 mil. lei = 19,40%; Germania – 38,16 mil. lei = 13,01%; Franța – 24,06 mil. lei = 8,20%; Turcia – 11,91 mil. lei = 4,06%.

Franța se menține pe aceleași poziții (3-4), cu un procent aproape egal, de 8%, în importul României. Principalul partener comercial era Austro-Ungaria. La tradiție s-a adăugat și Convenția comercială din anul 1875, care favoriza imperiul vecin. De asemenea, trebuie avut în vedere că după realizarea dualismului din 1867, Transilvania este obligată să-și reorienteze comerțul spre România și sud-estul Europei. Pentru că, „produsele industriei prelucrătoare din Transilvania nu numai că nu-și găseau piețe de desfacere în apusul imperiului, dar erau concurate pe piața locală ... Cercurile oficioase ale Imperiului austro-ungar au căutat să mențină și să consolideze această situație. Dar Transilvania, pusă în inferioritate în cadrul imperiului, intensifică schimbul economic pe piețele românești de peste Carpați, imprimând și mai mult prin aceasta, direcția de gravitație spre vechea Românie”¹⁶.

Comerțul exterior cunoaște o impetuoasă dezvoltare, mai ales la începutul secolului XX, reflectând ritmul evoluției economiei românești. La o analiză – fie și succintă – a volumului, valorii și structurii comerțului exterior, ar trebui avută în vedere o suită de factori:

- sporirea cererii de produse agricole pe piața externă, care a determinat o creștere a prețurilor cu 15-25%;
- calitatea grâului românesc îl face solicitat în continuare pe piața externă;
- crearea bazei tehnice a transporturilor și a industriei a necesitat import de utilaje, instalații portuare, mijloace de transport etc.;
- dezvoltarea economică a impus importul de capital, care a fost investit în industrie, comerț, bănci și altele.

Un factor extern, care trebuie avut în vedere în înțelegerea structurii partenerilor comerciali, privește schimbarea ierarhiei mondiale a exportatorilor, prin venirea pe primele poziții, în anii din preajma Primului Război Mondial, a Statelor Unite ale Americii și a Germaniei.

În acest context, orientarea geografică a *exportului* României în anul 1912 se prezenta astfel¹⁷: Belgia – 23,8%; Italia – 18,8%; Austro-Ungaria – 14,8%; Olanda – 8,1%; Franța – 7,8%; Anglia – 6,7%; Germania – 6,6%; Turcia – 4,0%; Egipt – 3,0% ș.a.

---

¹⁴ *Istoria comerțului exterior ...*, p. 89.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ V. Axenciuc, I. Tiberian, *op. cit.*, p. 178.

¹⁷ *Enciclopedia României*, vol. IV, București, 1940, p. 466.

Structura *importului* în același an era următoarea¹⁸: Germania – 37,7%; Austro-Ungaria – 21,8%; Anglia – 13,8%; Franța – 6,1%; Italia – 5,8%; Belgia – 3,2%; Rusia – 2,6%; Turcia – 2,3% ș.a.

Deosebit de importantă este *structura comerțului exterior al României (import + export)* din anul 1913¹⁹: Germania – 23,03%; Austro-Ungaria – 18,56%; Belgia – 15,75%; Anglia – 7,98%; Franța – 7,75%; Italia – 7,39%; Turcia – 4,13%; Olanda – 3,98%; Statele Unite – 2,55% ș.a.

Franța se menține pe locurile 4-6, cu un procent care nu depășește 10%.

Factorii care explică evoluția raporturilor comerciale ale României cu Occidentul și, în mod special, cu Franța și Germania, pot fi grupați în câteva categorii, și anume, factori de natură *geografică, economică și politică*.

Din punct de vedere *geografic*, trebuie avut în vedere faptul că distanța mai mică față de spațiul german a favorizat intensificarea raporturilor economice dintre cele două state. În epoca modernă, noul statut al Dunării, stabilit la Congresul de pace de la Paris, din anul 1856, a „fluidizat” raporturile dintre centrul și estul Europei.

Din perspectivă *economică*, decisivă a fost complementaritatea dintre cele două economii. S-ar putea adăuga forța și pragmatismul capitalului german, avântul economic al Germaniei – la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX, care a concurat cu succes Franța în țările din estul Europei.

Politic, Germania a urmărit programatic și explicit expansiunea către est, spre Balcani și în Orientul Mijlociu. Istoria oferea un suport consistent – demografic, economic, cultural – pentru exploatarea acestei direcții. Amintim un singur exemplu: Grecia, România și Bulgaria s-au consolidat ca state moderne cu dinastia germane.

Totuși, dintre cele trei categorii de factori, preponderenți au fost cei economici. Oricâte declarații politice s-au făcut despre prietenia franco-română, despre relațiile economice franco-române, în fapt (în perioada istorică menționată) Franța s-a situat pe pozițiile 3-8 între partenerii comerciali ai României, cu un procent mediu de aproximativ 7,5%, fără a depăși vreodată – la import sau la export – 10%. Din această perspectivă, formularea „partenerii noștri tradiționali” – în care cei inițiați în ale istoriei, dar mai ales cei mai puțin cunoscători, includ Franța și Anglia – se cuvine reconsiderată.

Capitalul străin. Abordarea problemei privind poziția capitalului străin în economia României prezintă o serie de dificultăți metodologice; nu de puține ori cifrele par sau chiar sunt contradictorii. După cum notează Victor Axenciuc: „...calculele și evaluările asupra capitalului străin în România sunt carentate de faptul că iau în considerare numai capitalul social, care adesea este de 1-2 ori mai

---

¹⁸ *Ibidem.*

¹⁹ *Istoria comerțului exterior ...*, p. 123.

redus decât întregul capital în funcțiune; acesta mai cuprinde, pe lângă capitalul sub formă de acțiuni, și celelalte fonduri proprii și toate fondurile împrumutate. Ceea ce se cere în determinarea mărimii capitalului străin este tocmai totalitatea fondurilor utilizate care circumscriu adevărata lui putere financiară de participare în România. În acest sens, istoriei economice îi rămâne o sarcină importantă de cercetare”²⁰.

Având în vedere că cea mai mare investiție străină era în industria petrolului, am ales participarea capitalului străin în anul 1913²¹:

Naționalitatea capitalului	1913
englez	16,15
anglo-olandez	15,64
olandez	7,18
francez	7,95
belgian	4,10
american	6,67
german	33,33
italian	1,28
român	4,62
Alte naționalități	0,57

Cu toată relativitatea datelor, o concluzie este evidentă: dacă adunăm capitalul englez, olandez, francez și belgian, avem un procent de peste 50%, iar cu cel american și românesc depășește 60%. Cel german era de 33%.

Împrumuturi externe. Deschidem acest subcapitol cu câteva observații ale lui Victor Axenciuc: „Particularitatea României, ca și a tuturor țărilor rămase în urmă pe calea progresului economic, constă în faptul că urmărind recuperarea acestei întârzieri își procură o mare parte a capitalului necesar modernizării economice și sociale prin împrumuturi și credite, investiții și participații din centrele bancare străine. [...]”

A doua constatare, care se degajă din prima, privește creșterea constantă pe termene lungi a datoriei externe, cu excepția deceniului nouă al secolului al XX-lea când aceasta s-a redus până la epuizare, episod, de altfel, singular atât în istoria economică a României cât și a altor țări pe aceeași treaptă de dezvoltare”²².

„În concluzia cea mai generală, România, pentru necesitățile sale de capital, a contractat zeci de împrumuturi externe pe termene lungi, chiar până la

²⁰ V. Axenciuc, *Evoluția economică a României. Cercetări statistico-istorice 1859-1947*, vol. I, București, 1996, p. 453.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, vol. III, București, 2000, p. 699.

sfârșitul acestui secol, în mare parte cu foloase substanțiale pentru economia națională și modernizarea țării, dar angajându-se la o plată de 2,5-3 ori suma efectiv primită; ceea ce a diminuat substanțial avantajele generate de capitalul importat, a redus corespunzător venitul național și sursele de acumulare interne, generând perpetuu nevoia de capital extern pentru dezvoltare și dependența financiară și politică de marile puteri creditoare. Este soarta tuturor țărilor slab dezvoltate, care, din sărăcia lor, trebuie să plătească pentru edificarea propriei civilizații materiale, contemporane mult mai scump decât cele bogate și cu prețul dependenței economice permanente de creditorii mondiali, și consecințele care se cunosc²³. Este dificil de a stabili din ce țară s-a împrumutat România, având în vedere că băncile aveau acțiuni din diverse țări. Ca urmare, cu un risc asumat, analizăm lista împrumuturilor între anii 1864-1914, pornind de la sediul pieței financiare, cu care s-a semnat contractul. Au fost contractate 31 de împrumuturi²⁴. Ordinea acestora este următoarea: Berlin – 18; Berlin-Paris – 4; Londra – 5; Paris – 3; Roma – 1 (în 1914, pentru armată). Dacă cele patru comune le împărțim, scorul este de 20 la 10 în favoarea Germaniei.

Perspectiva culturală

Ne-am oprit la două repere: 1. studiile elitei politice; 2. modelul organizării Universității din Iași.

Elita politică. Am inclus aici doar pe cei care au avut funcții executive, adică miniștri, șefi de partide, prim-miniștri. Pentru o analiză privind întreaga perioadă a modernizării (1859-1939), lista ar cuprinde câteva sute de personalități politice. Riscând o critică a sociologilor – și nu numai – ne-am permis să stabilim un „eșantion” al personalităților aflate la conducerea vieții politice din România la sfârșitul secolului al XIX-lea și în perioada interbelică. Ne-am oprit la cei care au trăit și după anul 1900 și s-au încadrat în cele trei categorii menționate (prim-miniștri, șefi de partide, miniștri). Pentru ușurarea calculelor statistice, am limitat lista la numărul de 100. Sunt, deci, personalități care au pregătit Marea Unire și au fost implicate direct în viața politică a României interbelice. Dintre acestea, 24 au fost șefi de partide, 27 – prim-miniștri, iar 71 – miniștri.

O observație extrem de interesantă privește cele 100 de personalități: Analiza arată că 81 au studiat în străinătate și 19 în țară. Este interesantă și lista țărilor în care au studiat politicienii români; din cei 81: 50 au făcut studii în Franța și Belgia, 17 în Germania, 10 la Viena și Budapesta, 2 în Italia și 2 în Rusia (este, evident, vorba despre basarabeni).

---

²³ *Ibidem*, p. 700.

²⁴ *Ibidem*, p. 707-712.

Între specializări întâlnim: 47 – Drept; 14 – Litere, Filosofie, Științe politice; 13 – Medicină, Agronomie, Științe naturale; 7 – Științe economice; 5 – Studii militare ș.a.

Modelul organizării Universității din Iași²⁵. Florea Ioncioaia face o analiză documentată asupra modelului adoptat pentru Universitatea înființată de Alexandru Ioan Cuza. Cităm câteva concluzii: „În fapt, în perioada modernă a istoriei universității, forma dominantă este mai curând mixtă. Inițiativa și finanțarea aparțin statului, dar proiectul aparține comunității academice, la fel ca și proiectele de refondare sau de expansiune internă, respectiv, formarea de noi catedre și facultăți. Limitele inițiativei academice în raport cu puterile publice par a distinge așa-numitul model german sau *humboldtian* de cel francez sau napoleonian. În primul caz, autonomia universității față de stat este destul de mare, uneori foarte mare, libertatea academică și poziția profesorului sunt bine conturate, în timp ce, în cazul francez, universitatea este parte a sistemului de învățământ public, iar profesorul un funcționar de stat. La mijlocul secolului XIX, modelul *humboldtian* (destul de impur, de altfel), în ascensiune dar nu dominant (va deveni cvasi-dominant în Europa după războiul franco-prusian !), își disputa influența cu modelul napoleonian puternic reactivat de rolul politic al Franței în Europa anilor 1850-1860”²⁶. „Chiar dacă, la o primă impresie, între cele două «proiecte» diferențele nu par a fi atât de flagrante, este vorba totuși de două sisteme concurente. Este drept că, deși, oarecum fără o logică anume, *actul fondator* conținea prevederi care provin din sistemul opus, concepția de bază este aceea a autonomiei instituționale și intelectuale a universității. De fapt, cu toate că această schizoidie n-a fost în avantajul universității, nu atât inserțiile «napoleoniene» amintite vor reprezenta punctul nevralgic al funcționării universității ieșene, care, de altfel, în mod ironic nici nu vor fi aplicate vreodată, cât ambianța socio-instituțională în care va funcționa Universitatea în anii și chiar deceniile următoare.

Mai întâi, faptul în sine că ideea unei universități napoleoniene este dominantă în epocă în mediile decizionale ne arată circumstanțele dificile ale adoptării unui asemenea model. Rămâne, de altfel, o surpriză adoptarea modelului german sau mai bine spus tradițional în acest caz, dar astăzi ne dăm seama că lupta între acestea era inegală. În al doilea rând, fiind dependentă de bugetul public, Universitatea nu s-a putut servi niciodată în fapt de autonomia sa constitutivă. Conflictul brutale din primii ani, ca și diferendele mereu reiterate mai apoi dintre corpul universitar și autorități își au originea în absența unor

---

²⁵ Vezi *Istoria Universității din Iași*, coord.: Gheorghe Iacob, Alexandru-Florin Platon, Iași, 2010 [infra: *Istoria Universității din Iași*].

²⁶ Florea Ioncioaia, *Înființarea și începuturile Universității (1860-1864)*, în vol. *Istoria Universității din Iași*, p. 130.

resurse autonome ale universității, care să susțină pretenția sa de autogestiune. Gratuitatea studiilor și slăbiciunea cronică a pieței școlare (incapacitatea universității de a atrage mult timp pe tinerii moldoveni pentru a studia aici !) au fost principalele cauze ale acestei precarități”²⁷.

Creдем că și preponderența factorilor decidenți – cum am spune astăzi –, care au făcut studii în Franța – inclusiv Alexandru Ioan Cuza – a contat în luarea unor decizii privind statutul Universității din Iași, apoi a celei din București.

Perspectiva militară

Există o bibliografie bogată asupra acestui subiect²⁸. Una dintre concluzii, care rezultă din studiile semnate de Maria Georgescu, este aceea că se pot stabili trei etape: 1. domnia lui Al.I. Cuza, cu influența maximă a Franței; 2. anii 1866-1876, în care se simte creșterea modelului prusac, adus de Carol I; 3. perioada 1878-1914 și mai ales după 1883 – când România aderă la Tripla Alianță –, când influența germană devine dominantă. Un citat dintr-un studiu semnat de Maria Georgescu este lămuritor: „Sprijinul guvernului de la Paris a fost real și eficient, indiferent de cauzele și interesele care l-au îndemnat să-l acorde. El s-a dovedit cu atât mai prețios, cu cât acest concurs binevoitor al Franței lui Napoleon al III-lea era în acel moment aproape singular, în timp ce imperiile vecine se arătau ostile constituirii unei forțe militare românești puternice într-un spațiu ocupat, controlat sau răvnit de ele. Într-adevăr, în anii domniei lui Al.I. Cuza, armata română s-a aflat sub influență militară franceză, treptat a fost înlocuită cu cea germană, fără a atinge însă până în 1877 speranțele domnitorului Carol. Mentalitatea militarului român a rămas însă dominată peste timp, mai ales din considerații de ordin sentimental, de o admirație constantă față de armata franceză și poate de aceea colaborarea militară română-franceză reluată în anii Primului Război Mondial a fost atât de fructuoasă”²⁹.

Indiferent de etapă, de moment, de presiuni, de modele, România a avut o cale ascendentă în procesul de modernizare. Societatea românească s-a construit

---

²⁷ *Ibidem*, p. 141.

²⁸ Vezi, de exemplu, Maria Georgescu, *Relații militare româno-franceze 1859-1877*, în vol. *Identitate națională și spirit european. Academicianul Dan Berindei la 80 de ani*, București, Edit. Enciclopedică, 2003, p. 403-418; Idem, *Cadeți români la Saint Cyr / Cadets roumains à Saint Cyr*, București, 2002, p. 41-61; Idem, *Cavaleriști români la Saumur*, București, 2015, p. 50-63; Idem, *Reforma organismului militar între modelul francez și cel german*, în vol. *Reforma militară și societatea în România (1878-2008). Relaționări externe și determinări naționale*, coord.: Petre Otu, București, 2009, p. 47-82, 86-93; Petre Otu, *Statul Major General și reformele organismului militar 1878-1916*, în vol. *Statul Major General 1859-2004. Istorie și transformare*, București, 2004, p. 46-64; Idem, *Mareșalul Alexandru Averescu, militarul, omul politic, legenda*, București, 2005.

²⁹ Maria Georgescu, *Relații militare româno-franceze 1859-1877*, p. 418.

treptat, îmbinând influențe atât din partea Franței, cât și a Germaniei. „Procentele”, mai greu de cuantificat, deși în anumite domenii sunt clare, au diferit de la etapă la etapă. În final, a rezultat un „model” occidental, dar cu multe trăsături specifice unei țări de la „periferia” Europei și aproape de Orient.

*

Referitor la întrebarea dacă modernizarea a fost un succes sau un eșec, reluăm câteva concluzii provocate și de diverse poziții exprimate în istoriografie.

Despre modernizare au scris mulți istorici în ultimele decenii, între care Gh. Platon, Ion Bulei, Victor Axenciuc, Ioan Scurtu, Bogdan Murgescu ș.a. Se adaugă sociologi, psihologi, politologi, dintre care îi amintim pe Liviu Antonesei și Bogdan Bucur. Abordările sunt diferite ca metodă și interpretare. De la atitudini pozitive, care acceptă tacit un *succes* al modernizării României – în perioada cuprinsă între domnia lui Alexandru Ioan Cuza și Al Doilea Război Mondial –, până la a vorbi chiar din titlu de un *eșec*. Oferim doar câteva exemple.

Victor Axenciuc, după studii vaste și deosebit de consistente – care, după opinia noastră, convergeau către încheieri pozitive –, conchide: „În toată perioada modernă România a evoluat pe un mod de creștere complementar cu țările industriale, ca toate statele agrare, cu foarte slabe șanse de apropiere de nivelul lor; era un mod de creștere dependentă și periferică, cu posibilități reduse de schimbare structurală chiar pe termen secular [...]. În consecință, cu toate progresele incontestabile de dezvoltare și modernizare obținute, de recuperare a unei părți importante din retardarea sa seculară, economia românească, în perioada interbelică, se plasa încă pe ultimele locuri pe scara dezvoltării continentului nostru, pe aceleași pe care le ocupa la sfârșitul secolului XIX și pe care se va situa și la sfârșitul secolului XX”³⁰.

Bogdan Murgescu demonstrează pe zeci de pagini aceeași concluzie, accentuând ideea decalajelor economice: „Atât Vechiul Regat, cât și teritoriile românești aflate sub administrație rusă sau austro-ungară realizaseră unele progrese modernizatoare, dar nu deveniseră cu adevărat societăți moderne, nu se angajaseră pe calea unei dezvoltări economice susținute și pierduseră teren în raport cu rata medie de creștere economică a Europei”³¹. Iar pentru perioada

---

³⁰ *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România întregită (1918-1940)*, coord.: Ioan Scurtu, București, 2003, p. 122, respectiv, 124.

³¹ Bogdan Murgescu, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2000)*, Iași, 2010, p. 150-151.

interbelică, este sugestiv titlul capitolului III.2, *România Mare și eșecul ei economic*³².

În același sens, Liviu Antonesei reia un studiu mai vechi, vorbind despre modernizările ratate de la începutul secolului al XIX-lea și până în perioada postcomunistă³³.

„Corul” criticilor modernizării României este completat de cartea lui Bogdan Bucur³⁴.

După opinia noastră, abordarea modernizării trebuie realizată într-o manieră și o metodologie echilibrate. În fapt, au mare importanță contextele la care raportăm procesul modernizării României. Ne comparăm cu noi înșine, cu etapele evoluției societății românești în *epoca modernizării* ? Ne comparăm cu statele din același spațiu geo-economic ? Doar cu statele de mărime comparabilă ? Ne comparăm cu statele dezvoltate din Occident ? Realizăm doar o comparație cantitativă sau/și calitativă ? Încercăm să eliminăm orice „presiune” ideologică moștenită sau contemporană ? Evidențiem doar împlinirile sau doar limitele ? Și întrebările ar putea continua ...

Revenind la întrebarea din titlu, *succes sau eșec al modernizării*, considerăm că modernizarea României reprezintă *o realitate semnificativă, de necontestat*, întrucât sensul evoluției societății românești a fost evident de creștere cantitativă și calitativă. Nivelul modernizării trebuie analizat printr-o nuanțată contextualizare internă și externă pentru fiecare domeniu în parte.

---

³² *Ibidem*, p. 212.

³³ Liviu Antonesei, *Modernizările românești, populismul și demagogia*, în vol. *Modernism și antimodernism. Noi perspective interdisciplinare*, coord.: Sorin Antohi, București, 2008.

³⁴ Bogdan Bucur, *Sociologia proastei guvernări în România interbelică*, București, 2019.